

רבד הזהב

מתורת רבינו ראש הישיבה הגאון רבי ברוך דב דיסקין שליט"א

מתוך שיעורו השבועי בישיבת ארחות תורה • פרשת ואתחנן תשפ"א

אמר לו הקב"ה אל תוסף, דבעבד דרשינן (קידושין דף כב.) ואם אמר יאמר העבד (שמות כ"א. ה') עד שיאמר וישנה, ואמר לו הקב"ה שלא יוסיף, והיינו שלא יאמר וישנה.

ושא עיניך ימה וצפונה ותימנה ומזרחה וגו' (ג. כ"ז)

צ"ב סדר רוחות השמים שכתוב כאן, ועוד מהו מזרחה, דאם מזרח להיכן שעמד, לא הוא ארץ ישראל, [דהרי משה עמד במזרח ארץ ישראל], ואולי היינו מזרח דארץ ישראל, וצ"ע.

וצו את יהושע וחזקו ואמצהו (ג. כ"ח)

ידוע מה שכתב הרמב"ם (בהקדמה לפהמ"ש) דנבואה לרעה יכולה להתבטל, אבל נבואה לטובה אינה יכולה להתבטל, וע"פ זה ביאר הגרי"ז מה שכתוב כאן כי לא תעבור את הירדן הזה וצו את יהושע וגו', דכיון דליהושע הוי נבואה לטובה, א"כ אינה יכולה להתבטל, וכע"ז ביאר מה שאמר שמואל לשאול (שמואל א' ט"ו. כ"ח-כ"ט) קרע ה' מלכותך מעליך ונתנה לרעך הטוב ממך, וגם נצח ישראל לא ישקר, דכיון דלדוד הוי נבואה לטובה, א"כ אינה יכולה להתבטל, [ויל"ע דלכאוי בתורה אין חילוק בין לטובה ולרעה, וי"ל לפי דברי הגר"א (הובא בריש פ"י דברים) דספר דברים הוא נבואת משה, לכך חשיב כשאר נבואות – (הגר"מ שטיבל)].

לא תספו (ד. ב')

פירש רש"י כגון חמש פרשיות בתפילין חמשה מינין בלולב וחמש ציציות. תוס' ברי"ה (דף כח: ד"ה ומנא) הקשו במה שאנו מוסיפים תקיעות ברי"ה כדי לערבב את השטן מדוע לא הוי בל תוסיף, והרי כל היום זמנה דאי איתרמי להו ציבורא אחרינא תוקע להם, [וכדאיתא בגמ' שם גבי ברכת כהנים], והוסיפו תוס' ועוד דאפילו לאו זמניה, כיון דמתכוין לשם מצוה עובר משום בל תוסיף, דמסיק רבא בסמוך לעבור שלא בזמנו בעי כוונה. והקשה הגרעק"א דמה שנקטו תוס' דכשמכוין לערבב את השטן ג"כ חשיב כוונה, א"כ כיצד יושבים בסוכה בשמיני [בחוו"ל] דהוא ספק שביעי, והא הוי בל תוסיף.

ונראה לחלק דבתקיעות מה שתוקע כדי לערבב את השטן, התקנה היא להוסיף על התקיעות של החיוב, שפיר נקטו תוס' דיש בזה בל תוסיף, משא"כ ביושב בשמיני בסוכה דעושה כן רק כדי לצאת מהספק, ולא מכוין כלל להוספה, להכי לא חשיב בל תוסיף.

והנה מסקנת התוס' שם שאין בל תוסיף כשמקיים מצוה ב' פעמים, וצ"ע מהא דאיתא בעירובין (דף צה:) דהלובש ב' תפילין של ראש בבת אחת עובר בבל תוסיף, מבואר דכשמקיים מצוה ב' פעמים עובר בבל תוסיף, וצ"ע.

לא תספו על הדבר אשר אנכי וכו' עיניכם הראות וגו' (ד. ב' ג')

הגר"ח שמואלב"ץ ביאר את סמיכות הפסוקים, דהעבודה זרה של בעל פעור הוא דאין שום הגבלה על האדם, וע"ז באה התורה לומר לא תוסיפו ולא תגרעו, דאם קצת פורצים את הגדר בסוף אפשר להגיע למצב שאין גבולות כמו בעל פעור.

ראה למדתי אתכם חקים ומשפטים כאשר צוני ה' אלוקי (ד. ה')
בבכורות (דף כט.) ילפינן מהכא דתורה שבע"פ אסור ללמדה בשכר, דמה אני בחנם אף אתם בחנם, והנה הרמב"ם (פ"א מת"ת הל"ה) כתב דאם לא מצא מי שילמדנו בחנם ילמד בשכר, ומקשים כיצד מותר ללמוד בשכר, והרי עובר בלפני עור שמכשיל את המלמד ללמדו בשכר.

וידוע שהרב מפונביז' צ"ל ביאר בשם בנו ז"ל דיש מצוה ללמד תורה בחנם, ואם מלמד בשכר לא קיים את המצוה ללמד בחנם, ואם לא ילמד כלל ג"כ לא קיים את המצוה ללמד בחנם, וא"כ

ואתחנן אל ה' בעת ההיא לאמר (ג. כ"ג)

פירש רש"י בעת ההיא לאחר שכבשתי ארץ סיחון ועוג דמיתית שמא הותר הנדר, וכתבו המפרשים דגזר דין שיש עמו שבועה אינו מתבטל, ולכן רק לאחר שכבש את סיחון ועוג וסבר שהותר הנדר התפלל.

והוסיף הגרי"ז דהנה משה התפלל על המרגלים שלא ימותו, אבל הקב"ה אמר ג"כ שהמרגלים לא יכנסו לארץ, ועל זה משה לא התפלל, וביאר דעל זה היה שבועה, ולכן לא התפלל ע"ז דגזר דין שיש עמו שבועה אינו מתבטל.

ובמשך חכמה כתב דבציבור אפשר להתפלל גם על גזר דין שיש עמו שבועה, [כמבואר ברי"ה (דף יח.)], ומשה רבינו סבר שיש לו דין של ציבור, כיון דרבים צריכים לו, ולכן התפלל אפילו שהיה גזר דין עם שבועה, ובפשוטו זהו שלא כדברי רש"י, וביאר דזה מה שכתוב אח"כ (פסוק כ"ו) רב לך אל תוסף, דאיתא במדרש (תנחומא ו') שמשה עשה כל טצדקי להכנס לארץ, ואמר שיהיה תלמיד של יהושע, ועל זה אמר לו הקב"ה רב לך אל תוסף, דאם יהיה תלמיד של יהושע לא יהיה לו את המעלה של ציבור, וא"כ לא יוכל לבטל את הגזר דין.

ה' אלקים אתה החלות וגו' (ג. כ"ד)

פירש רש"י רחום בדין. והיינו דה' זה מידת הרחמים, ואלקים זה מידת הדין, והרמב"ן כתב דכאן כתוב אלקים לא ככתבו, אלא ביו"ד ה"א, וא"כ שניהם זה מידת הרחמים.

הגרי"ז יסד בהא דאיתא בקידושין (דף עא.) כתיב (שמות ג'. ט"ה) זה שמי וכתוב זה זכרי, אמר הקב"ה לא כשאני נכתב אני נקרא, נכתב אני ביו"ד ה"י ונקרא בא"י דל"ת, ויסד הגרי"ז דמה שקוראים את השם הויה באדנות א"י כשאר קרי וכתוב, אלא צורת הקריאה של ההויה זה אדנות, ונפק"מ בזה דבקרי וכתוב אולי אפשר לקרא בע"פ, כיון שממילא אינו קורא מה שכתוב, משא"כ בקריאה של אדנות כיון שכך הוא קריאת ההויה צריך לקרוא מתוך הכתב, [וע"פ זה ביאר מה שהביא הרמב"ם (פ"ב מע"ז הל"ה) מחלוקת לגבי מברך את ה' האם חייב גם בשם אדנות, וביאר דנחלקו בזה דאם הקריאה של ההויה היא אדנות, הוא רק כשקוראים בתורה שכך דינו לקרות, אבל במברך את ה' הרי הקריאה היא לפי הכתב, או דאין לחלק בזה].

ומעתה יש לדון כשכתוב הו"י וקוראים אלקים, האם ג"כ זהו קריאת ההו"י או דהוי קרי וכתוב, וי"ל דרש"י סבר דהוי קרי וכתוב, ולכן סובר רש"י דהוי מידת הדין.

ההר הטוב הזה והלבנון (ג. כ"ה)

פירש רש"י ההר הטוב הזה זה ירושלים, והלבנון זה בית המקדש ע"כ. בתוספתא (ברכות פ"א ה"ט"ז) כתוב אין השכינה חוזרת עד שתעשה הר שנאמר ההר הטוב הזה והלבנון, וביאר הגרי"ז דזה דין שבית המקדש יהיה בהר, ולכן אין השכינה חוזרת עד שיהיה הר, וזה מה שכתוב (תענית דף כט.) שחרש טורנוסורפוס הרשע את ההיכל, דרצה שלא יהיה הר דאין השכינה חוזרת, וזה מה שאומרים בזמירות [בדרור יקרא] אלקים תן במדבר הר, דיהיה הר ויבנה בית המקדש ותחזור השכינה, וכתב הגרי"ז דגם במשכן היה דין שיהיה הר, וזהו מה שאמרו דתן ואבירם לא נעלה, והוסיף דזה מה שאמר הנביא ישעיה [בהפטר] כל גיא ינשא, והיינו שיהיה הר, ואז יהיה בית המקדש.

ויאמר ה' אלי רב לך אל תוסף דבר אלי (ג. כ"ו)

המהרי"ל דיסקין ביאר שמה רבינו אמר דהקב"ה קראו עבד, [כמו שכתוב בפרשת בהעלותך (י"ב. ח') "וומדוע לא יראתם לדבר בעבדי במשה"], והדין בעבד שאם אומר אהבתי את אדוני וכו' אינו יוצא חופשי, ולכן אמר שרוצה להמשיך להיות עבד, וע"ז

עדיף ללמוד בשכר מאשר לא ילמד כלל, דעכ"פ יקיים מצוה לימוד תורה, והלה בין כך עובר והוא לא מכשילו. אמנם בדעת הרמב"ם מבואר שהוא איסור ליטול שכר על דברי תורה, וכלשון הרמב"ם "איסור ללמד בשכר", ויש ראייה לזה דמבואר בנדרים (דף ל"ז) דיש איסור ללמד נשים בשכר, ואע"פ שאינם חייבות במצות תלמוד תורה [ועיין בקר"א שעמד בזה], והביאור בזה דיש איסור לעשות עסק ופרנסה מתלמוד תורה, גם כשהוא לא מצווה ללמד, ועדיין קשה כיצד מותר ללמוד בשכר, והרי מכשיל את מלמדו ועובר בלפני עור, וצ"ע. ומרן הגר"ד לנדו שליט"א הסתפק האם בלימוד ע"י כתב אפשר ליטול שכר, ואולי כיון שיכול ליטול את ההוצאות יכול ליטול יותר.

ושמרתם ועשיתם כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים וגו' (ד. ו.)

פירש רש"י בזאת תחשבו חכמים ונבונים לעיני העמים, ובגמ' בשבת (דף עה.) מבואר דזה הולך על קידוש החודש ועיבור השנים, והביאור דהגויים אינם מבינים במצוות, ולכן הגויים רואים את החכמה של ישראל בקידוש החודש ועיבור השנה, שזה חכמה שגם הם מבינים, ושמעתי לבאר ע"פ זה מה שכתוב במגילת אסתר (א. י"ג) ויאמר המלך לחכמים יודעי העיתים, ואמרינן (מגילה דף יב:) מאן חכמים רבנן שיודעים לעבר שנים ולקבוע חדשים, וצ"ב מה השייכות בין מה שהם יודעי עיתים שהם בקיאים בקידוש החודש ובעיבור השנים, למה ששאל אותם, ולפי מה שנתבאר הכוונה שמהיכן ידע שהם חכמים, היינו ממה שהם יודעי עיתים, ולכן התייעץ איתם מה לעשות.

כי מי גוי גדול אשר לו אלקים קרבים אליו כה' אלוקינו בכל קראנו אליו (ד. ז.)

הגרי"ז ביאר דאיתא ביבמות (דף מט:) דקראוהו בהיותו קרוב היינו בעשרת ימי תשובה, וה"מ ביחיד אבל בציבור הקב"ה תמיד קרוב, וזה הביאור בפסוק כי מי גוי גדול וגו', דרק בכלל ישראל שייך ציבור, ולכן שייך לומר בכל קראנו אליו, משא"כ בשאר אומות העולם שאין להם דין ציבור. ועוד הוסיף לבאר דלישראל יש ברית של י"ג מידות שאינם חוזרות ריקם, משא"כ בשאר האומות, וזה הכוונה בכל קראנו אליו והיינו ע"י י"ג מדות, וכתב עוד דאפשר דהא דיי"ג מידות שייך רק בציבור, דכתוב (ר"ה דף יז:) שהקב"ה נתעטף כשליח ציבור, ולכן רק בישראל ששייך ציבור שייך ברית של י"ג מידות, [וזה כהביאור הראשון].

רק השמר לך ושמור נפשך מאד פן תשכח את הדברים וגו' (ד. ט.)
כתוב בגמ' (ב"מ דף פה.) שרבי זירא כשעלה לארץ ישראל התפלל שישתכח ממנו כל מה שלמד בבבל, ולכאוי צ"ב איך מותר הרי כתוב השמר לך ושמור נפשך מאד פן תשכח.

כי אנכי מת בארץ הזאת אינני עובר את הירדן (ד. כ"ב)
פירש רש"י מאחר שמת מהיכן יעבור, אלא אף עצמותי אינם עוברים. ולפ"ז צ"ב המשך הפסוק ואתם עוברים, ואולי הפשט דהא לקחו עמם את עצמות השבטים, וממילא הכוונה דעצמות השבטים עוברים, וצ"ע.

שמור את יום השבת וגו' וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים ויצאך וגו' (ה. י"ב ט"ו)

כאן מבואר דהשבת היא זכר ליציאת מצרים, ובפרשת יתרו (שמות כ. ז') כתוב זכור את יום השבת לקדשו וגו', כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ, מבואר דהשבת זכר למעשה בראשית וזכר ליציאת מצרים, ועיין פירוש רש"י, ובמשך חכמה ביאר מדוע זכר למעשה בראשית נאמר בלשון זכירה, וזכר ליציאת מצרים נאמר בלשון שמירה, ויסוד הדברים הוא דעיקר

מציאות השבת הוא זכר למעשה בראשית וזהו הזכירה, ומה שישראל נצטוו עליה שלא לעשות מלאכה הוא זכר ליציאת מצרים, שע"י זה נהיו עבדים להקב"ה, ועיין עוד בהקדמת חוט שני [להלכות שבת] מה שכתב בזה. ולפ"ז שמעתי לבאר מה שאומרים בקידוש, ושבת קדשו באהבה וברצון הנחילנו זכרון למעשה בראשית תחילה למקראי קודש זכר ליציאת מצרים, דרק השבת היא זכר למעשה בראשית, משא"כ זכר ליציאת מצרים הוא בכל המועדים, אלא דשבת היא תחילה למקראי קודש.

ועוד יש לבאר ע"פ זה הא דאיתא בנדרים (דף עח:) דשבת אין צריכה קידוש, משא"כ המועדים כתוב תקראו אותם, והביאור דשבת היא זכר למעשה בראשית ולכן לא שייך שכלל ישראל יקדשו אותה, דהשבת קדמה לישראל ואינה תלויה בהם אלא מתנה שניתנה להם כמו שביאר במשך חכמה בארוכה, משא"כ המועדים שהם זכר ליציאת מצרים שעם ישראל יצא ממצרים, בזה כתוב תקראו אותם שבני ישראל יקדשו, ויתכן לפ"ז שהס"ד דגם שבת צריכה קידוש ביי"ד היינו משום דבשבת יש גם זכר ליציאת מצרים, וא"כ זה שייך לבני ישראל, אלא דמ"מ אין צריכה קידוש כיון דזכור ושמור בדבור אחד נאמרו, ולכן שבת בראשית אינה צריכה קידוש ביי"ד.

לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך ושורך וגו' (ה. י"ד)

האבני נזר (א"ו"ח סי' מ"ה) דן האם בשתי בהמות שייך דין שנים שעשאוה פטורים, ובאבי עזרי (פ"כ משבת הל"ו) כתב דבשבת בהמתו לא שייך דין שנים שעשאוה, ויסוד הנידון בזה הוא בגדר איסור שביתת בהמתו, האם האיסור הוא עליו שהבהמות ישבתו, וא"כ לא שייך בזה פטור שנים שעשו, או שזה דין על הבהמות שישבתו, ואולי יש להוכיח דהגמ' בשבת (דף קג:) דנה באדם שעשה מלאכה עם בהמה, ולכאוי זה לא גרע משתי בהמות, אך באמת לענין כלאים ילפינן שור שור משבת ומ"מ מבואר בגמ' (ב"ק דף נד:) דאדם לא הוקש לבהמה ומותר לחרוש באדם ושור, ועוד י"ל דהתם מיירי שהבהמה עקרה ולא עשתה הנחה והאדם עשה הנחה, וצ"ע.

אשר אנכי מצוך היום (ו. ו.)

פירש רש"י לא יהיו בעיניך כדיוטגמא ישנה שאין אדם סופנה, אלא כחדשה שהכל רצין לקראתה ע"כ. והיינו שצריך לראות כל יום כאילו הגיע כתב מהקב"ה, ואומר לקיים את התורה, ואומרים בשם מרן הגר"ח זיע"א שלא הפשט רק שהתורה מתחדשת כל יום, אלא גם אצל האדם כל יום זה מצב חדש, וכל יום יש שאלות חדשות ופעם צריך לנהוג כך ופעם כך, וכע"ז ביאר הגרי"ז על הפסוק (ו. י"ב) ועתה ישראל מה ה' אלוקיך שואל מעמך, היינו שצריך אדם לחשוב כל יום מה חובתו עתה.

ושנתם לבניך ודברת בס בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך (ו. ז.)

בסוכה (דף כה.) יליף דהעוסק במצוה פטור מן המצוה, מדאמר קרא בשבתך בביתך עי"ש, ובכתובות (דף יז.) איתא דמבטלין תלמוד תורה להוצאת המת וכו', ומבואר דלענין תלמוד תורה לא אמרינן דהעוסק במצוה פטור מן המצוה, והטעם בזה כתב המאירי (ברכות דף יא.) בשם הירושלמי (שם פ"א ה"ב) דמצות תלמוד תורה היא ללמוד ע"מ לקיים, ולכן אין בזה דין עוסק במצוה פטור מן המצוה.

ובאור שמח (פ"א מ"ת"ת הל"ב) כתב טעם אחר, דכיון דמצות תלמוד תורה אין לזה קצבה ושיעור, ומצוה שאין לה קצבה ושיעור אין בזה דין עוסק במצוה פטור מן המצוה, וכמו מצות אהבת ה' ויראת ה' דכל אחד מחוייב בהן כפי יכולתו וכוחו, ומצוות הללו אינן דוחות מצוה השוה לכולם, [וע"ע מש"כ לעיל בפרשת ויחן].

 ברכת מזל טוב נשגר קדם רבינו ראש הישיבה שליט"א
לרגל השמחה השרויה במעונו בנישואי בנו החתן המופלג ידידינו הרב אברהם שליט"א
יה"ר שיזכו לבנות בית נאמן בישראל ולרוות רוב נחת מכל יוצ"ח, זרע קודש ברך ה'